

Szemethy Tamás

A 18. századi új elit vagyoni helyzete a Magyar Királyságban*

Ismert történelmi toposz, hogy a 18. század folyamán az uralkodói kegynek köszönhetően a magyar főnemesség újonnan felemelt személyekkel „hígult fel”. A toposz szerint ezek az új főrendek elsősorban az udvarnak tett szolgálatuknak, esetleg fizetőképességüknek köszönhették a bárói, illetve a grófi címüket. A korábbi főrendektől eltérően kevésbé volt rájuk jellemző, hogy régi nemesi családok sarjai voltak, valamint hogy örökölt birtokaiknak köszönhetően a Habsburgoktól függetlenül is biztosítani tudták volna főúri egzisztenciájukat.¹ A történészek közül Wellmann Imre a következő módon fogalmazott az új arisztokraták birtokviszonyaival kapcsolatban:

„Semmiképpen nem lehetett közömbös, hogy ötven nagybirtokos család helyett immár többszáz van az országban; nemcsak a tekintély csökken ezzel, hanem az egyre eső vagyon és hatalom is. [...] A királyi kegy különben is többnyire csak pusztá bárói, grófi, hercegi cím adományozásáig terjed immár, reális megalapozás, igazi tartalom nélkül. A nagyúri életforma igazi kiteljesedésének idején mindez még elképzelhetetlen volt; akkor a grófi, bárói cím még nem is lehetett egyéb, mint a birtok, a tisztség függvénye és kifejezője. Most a cím van előbb, s függetlenné válva a velejáró funkcióktól, jellemző barokk illuzionizmussal önmagában igyekszik pótolni vagyont és hatalmat.”²

Wellmann ítélete lesújtó az új főnemesekről, de érdemes tovább árnyalni a képet. Fónagy Zoltán és Dobszay Tamás a rendi társadalom utolsó évtizedeit vizsgálva megállapította, hogy a legtöbb főnemesi család nem különösebben „régí”: a Széchényiek, Pálffyak, Erdődyek, Nádasdyak is legfeljebb a török korban emelkedtek a világi főrendek közé, így alig két évszázados múltat tudhattak maguk mögött. Felhívják továbbá a figyelmet arra is, hogy bár a közkeletű kép szerint a magyar arisztokrata Bécsben élt, külföldön utazgatott, az udvari körökben pedig pazarló, nagyvonalú életmódjával hívta fel magára a többi előkelő figyelmét, valójában a legtöbb magyar előkelő nem engedhette meg magának

* A tanulmány az NKFIH K 116 166 kutatási projekt, „A magyarországi rendiség politikai kultúrája, 1526–1848” támogatásával jött létre.

¹ Grünwald 1910: 64; Weis 1930: 137–138; Fekete Nagy 1933: 20–21; Wellmann 1941; Acsády 1944: 353; Barta 1984: 152; H. Balázs 1989: 897–898; R. Várkonyi 1989: 132; Vörös 1989: 682, 716; Barta 2000: 38–39; Poór 2009: 72.

² Wellmann 1941.

ezt az életmódot. Ha mégis ilyen színvonalon élt, akkor jelentős eladósodással és nemegyszer anyagi csóddal kellett szembenéznie, ezért legtöbbjük inkább vidéki birtokán lakott, távol a birodalmi fővárostól.³

Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy az 1711 és 1799 között köz-nemesként magyar főnemesi címet nyert, 76 családból származó 91 személy vagyoni – elsősorban birtokosi – helyzetét alaposabb vizsgálat alá vonjam. Mennyire jellemző erre a 91 fős csoportra, hogy birtoktalan nemesi családokból származtak? Rá lehettek-e szorulva a hivatalviseléssel járó javadalmaszra, vagy képesek lettek volna birtokvagyonukra támaszkodva is fenntartani a főúri – ha nem is az előbb említett mértékben fényűző, de mégis előkelőkhöz méltó – életstílusukat? Arra teszek kísérletet, hogy feltárjam: mennyire volt jellemző a 91 magyar bárói és/vagy grófi címet nyert személyekre, hogy birtokos nemesi családból származtak, illetve sikerült-e birtokaik számát és méretét tovább gyarapítaniuk? Halmos Károly a Habsburg Birodalomban kiadott rangemeléseket vizsgálva egyenesen úgy fogalmaz: „A rangemelések során tulajdonképpen »armális nemesek« keletkeztek. Az uralkodó a rangot adta, s a többi – a birtok, az esetleges beilleszkedés a nemesi társadalomba – már az »újnemes« dolga volt.”⁴

Munkám kiindulópontjául a Királyi Könyvek szolgáltak, amelyekbe (elméletileg) bevezették a magyar főnemesi címeket, illetve a királyi birtokadományokat.⁵ Ezek segítségével állítottam össze az új arisztokrácia 91 fős csoportjának névjegyzékét. A birtokviszonyokra vonatkozóan ugyanakkor bővítenem kellett a felhasznált források körét, hiszen a Királyi Könyvekbe – különösen a megelőző századokban – nem mindig kerültek be a birtokadományok. A felemelt személyek közül többen széles körben ismertek, életükről – mint például Grassalkovich Antal, Fekete György, Hadik András esetében – monográfiák, részletes tanulmányok születtek, így az ő vagyoni helyzetükről ezekből a munkákból könnyen nyerhettem további adatokat. Nagy segítséget jelentett az is, ha a Magyar Kamara egy-egy birtok elidegenítése vagy megszerzése kapcsán felmérést készített, illetve a Mária Terézia uralkodása alatt véghezvitt úrbérrendezés anyaga is jelentős forrásbázist jelentett munkámhoz. Az egyes személyekre vonatkozó birtokvagyon összegyűjtése nemcsak azért jelentett kihívást, mert fel kellett tártani, hol rendelkezett a rangemelt személy fekvőjósággal, hanem azért is, mert az előbb említett három forráscsoport – Királyi Könyvek, kamarai iratok, úrbérrendezés tabellái – nem volt egységes a birtokokról közölt adatok feltüntetésében. Alapvető lenne például egy-egy uradalom pontos kiterjedését megismerni, a királyi adomány esetében azonban általában csak a települések és az egyéb tartozékok – például puszták – nevét sorolták fel, míg a kamarai összeírások a birtokok hozamát vagy az egyes részekbe vetett gabona mennyiségét adták meg, amelyből csak megbecsülni lehet a birtok nagyságát.⁶ Az úrbérrendezés során

³ Dobszay-Fónagy 2003: 87–88. Vö. Grassalkovich II. Antal esetével (Fallenbüchl 1997: 87).

⁴ Halmos 1995: 452.

⁵ MNL OL MKL A 57 LR.

⁶ Bogdán 1990: 283.

készített tabellákról leolvasható ugyan a birtokok mérete holdban megadva, az eltérő minőségű termőföldek miatt viszont nem tudjuk meg, hogy az adott birtokrész mekkora bevételt jelenthetett éves szinten a tulajdonosának, sőt mivel ez az összeírás nem tartalmazta a majorsági terület méretét, a birtok teljes mérete bizonytalan marad.⁷

HIVATALVISELŐ FŐNEMESEK ÉS KATONATISZTEK JÖVEDELME A KORSZAKBAN

Mielőtt a birtokviszonyok ismertetésére rátérek, érdemes áttekinteni, hogy mennyibe került az egyes főnemesi címek megszerzése,⁸ illetve mekkora bevétellel számolhatott egy magyar nemes, aki az udvar szolgálatába szegődött. Halmos Károly szakirodalmi gyűjtéséből tudjuk, hogy az osztrák örökös tartományokban a grófi címért⁹ 1756 előtt 2500–3000, 1756 után pedig 3000–4000 forintot kellett fizetni. A bárói cím ugyanezen időintervallumokat tekintve előbb 1600–2400, majd közel ugyanennyi, 1600–2500 forint volt, 1800 körülre pedig 2000–2600 forintra emelkedett. A magyar címadományokról Halmos csak egy időpontra közöl adatokat: 1800 körül a nemesi cím 1575 forint volt, a bárói 3150, a grófi pedig 5250.¹⁰ Tudjuk azt is, hogy grófi címéért Dessewffy József 1754-ben 4500 forintot fizetett,¹¹ Brunszvik Antal 1790-ben ugyanennyit,¹² míg Csernovich Lázár 1793-ban kiállított grófi diplomájáért 5010 forintot.¹³

A főnemesi rang mellett – vélhetően a magasabb presztízs elérése végett – többen megszerezték a királyi tanácsosi vagy kamarási címet is. Ezek a titulusok a 18. században jellemzően már sem honoráriummal, sem tényleges munkavégzéssel nem jártak, viszont az igénylőknek pénzbe kerültek.¹⁴ A kamarási cím 1765-ben, a titkos tanácsosi cím a 18. század folyamán 1000 forintba, a valóságos belső titkos tanácsosi pedig 1500 forintba került, így annak, aki ilyen jellegű kiténtetésre vágyott, mélyen a zsebébe kellett nyúlnia.¹⁵

⁷ Fónagy 2013: I. 17.

⁸ A tényleges költség az itt feltüntetetteknel magasabb lehetett, hiszen a kegy elnyerését a rangemelésre vágyó személynek „ki kellett járnia”, azonban ezekről a költségekről sokat nem tudhatunk meg.

⁹ A magyar köznemesek számára is elérhetőek voltak a Hofkanzlei által adományozott örökös tartományi főnemesi címek. Vö. Hirtenfeld 1857. Sajátos, hogy a magyar főnemesi címekért többet kellett fizetni, aminek az oka többek között az is lehetett, hogy a Magyar Királyságban fennmaradt a rendi dualizmus, míg az osztrák birodalomfélben a Habsburgok abszolutisztikus módon uralkodtak.

¹⁰ Halmos 1995: 453.

¹¹ Fallenbüchl 1989: 51.

¹² MNL OL A 39 MKL Acta generalia 1775. Nr. 4702.

¹³ MNL OL A 39 MKL Acta generalia 1793. Nr. 2314.

¹⁴ Kökényesi 2016: 110.

¹⁵ Kökényesi 2016: 110.

A kiadások mellett érdemes áttekinteni, hogy körülbelül milyen bevételekkel számolhatott egy korabeli köznemes. Nem célom, hogy számba vegyem az összes lehetséges bevételi forrást, de két, a 18. századi viszonyok között elérhető jelentősebb jövedelemforrást meg kell említenem. Egyrészt, ha valaki hivatali vagy katonai szolgálatot vállalt, akkor fizetésre, illetve zsoldra számíthatott. Másrészt feltételezésem szerint az új főrendek tagjai jellemzően birtokos köznemesi családokból, alapvetően annak is a jómódúbb, *bene possessionatus* rétegéből származtak,¹⁶ így birtokaik bevételeiből is vásárolhattak címeket, illetve újabb birtokokat. Azt is meg kell azonban jegyezni, hogy nem csak ezek a tételek jelenthettek bevételi forrást a köznemesség számára, hiszen több rangemelésben részesült személyről – Meskó Ádám, Dőry László, Jász Pál, Gyulay Ferenc, Kerekes Zsigmond, Sághy Mihály¹⁷ – tudjuk például, hogy jelentős hitelezői tevékenységet folytatott. A katonáknak sem csak a zsoldjuk számíthatott bevételi forrásnak, hiszen a hadjáratok során zsákmányszerzésre is lehetőségük nyílt.¹⁸ Ennek ellenére a legjelentősebb és – legalábbis a többi említett lehetőséghez képest – legkiszámíthatóbb bevételi forrásnak a fizetés, illetve a birtokokból származó jövedelem számított.

A 18. század folyamán mind a hadseregben, mind pedig a központi kormányserveknél megindult az a professzionalizációs folyamat, amelynek során a fizetéseket is igyekeztek rendezni.¹⁹ A század első felében még mindenképpen elvárás volt, hogy a viselt tisztséget „nobile officiumnak” tekintsék, vagyis viselőjétől elvárták, hogy tiszteletdíj nélkül is fenn tudja tartani a hivatalához illő nemesi életmódot.²⁰ Hasonló igény fogalmazódott meg a katonákkal szemben is, akik között szintén alapvetően a birtokos nemesség tagjait látta volna szívesen a katonai hadvezetés, így a század közepéig nem volt szempont, hogy a zsold és a tényleges megélhetésre fordítandó költségek összhangban legyenek egymással.²¹ A vizsgált 91 személy közül 41-en futottak be hivatalnoki karriert, 32-en pedig katonáit,²² így a birtokaikból származó jövedelmüket az általuk betöltött pozícióért járó javadalommal is kiegészíthették.

A fellelhető adatok alapján megállapítható, hogy a hivatalnoki pálya kezdetét jelentő megyei tisztségviselői pozíciókért néhány konkrét példát áttekintve nagyságrendileg a következő javadalmazásra lehetett számítani: 1691-ben Szabolcs vármegye alispánja évi 300 forintot kapott,²³ 1732-ben Szatmár várme-

¹⁶ A *bene possessionatus* fogalmának használata széles körben elterjedt a történeti szakirodalomban, bár a csoport pontos lehatárolásához részletes társadalomtörténeti kutatásokra lenne még szükség (Szijártó 2010: 24. Vö. Barta 1984: 54–55; H. Balázs 1989: 905; Kósa 2001: 20–21). A csoport lehatárolására Somogy megye esetében Szijártó István tett kísérletet: Szijártó 1992.

¹⁷ Nedeckzy 1891; Orosz 1906: 248; Kerekesházy 1938: 32–33; Fülöp 1992: 51; Ulrich 2008: 449.

¹⁸ Lázár 2013: 35, 41–42.

¹⁹ Fazekas 2014: 1150; Hochedlinger 1999: 150.

²⁰ Borovszky 1896–1914: Szabolcs, 467.

²¹ Deák 1989: 21.

²² Szemethy 2019: 43, 75, 124, 126.

²³ Borovszky 1896–1914: Szabolcs, 456.

gye első alispánja 200 forintot, másodalispánja 150-et, főszolgabírája 100-at, esküdtje 112-öt, ügyésze 100-at.²⁴ Komárom vármegyében 1713-ban az alispán 300 forintra számíthatott, a szolgabíró 100-ra, a jegyző 175-re, az adószedő 200-ra.²⁵ Komárom vármegyében 1732-re emelkedett a javadalmak összege, az első alispán 500 forint jövedelemmel, a másodalispán és a főjegyző 300-zal, a szolgabíró pedig 200 forinttal számolhatott.²⁶ Hasonló összegekkel találkozhatunk 1773-ban Vas vármegyében, ahol az első alispán 600 forintot, míg a másodalispán 300 forintnyi jövedelmet húzott.²⁷ A vármegye élén elméletileg a főispán állt, aki a 18. század végéig jellemzően főnemesi címmel is rendelkezett.²⁸ Az ő tiszteletdíjuk nagyságrendileg évi 1500 forint körül mozoghatott.²⁹

A központi kormányzerveknél tevékenykedő nemesek ennél komolyabb jövedelemre számíthattak. Fazekas István a kancelláriai alkalmazottakra vonatkozóan 1746 és 1783 kapcsán a következő éves fizetési adatokat közli: kancelláriai tanácsos 4000–5000 forint (bár bizonyos esetekben ennél magasabb összeg, 6000 forint is elérhető volt),³⁰ kancelláriai titkár 1500–2000, expeditor 1200, segédregisztrátor 900, jegyző 600 forint.³¹ Ezeket az adatokat egy 1763-as fizetési jegyzékkel egészíthetjük még ki, amely alapján a kancellár évi 20 000 forintot keresett, az alkancellár 14 000-et, a köznemesi jogállású udvari tanácsos 5000-et, a titkárok 2000-et, a regisztrátor 1200-at, az expeditor 1000-et, a protokollista és a helyettes-regisztrátor 900-at, a kancellisták és jurátus írnokok 150–900-at.³² Ne felejtsük el, hogy a központi kormányzerveknél dolgozó személyeknek jelentős kiadást jelenthetett a bécsi lakhatás és megélhetés biztosítása is,³³ szemben például egy megyei tisztségviselővel, aki optimális esetben a saját birtokán lakhatott.

1720-ban a gyalogságnál a tisztek évi zsoldja a következőképpen alakult: a zászlós 264, a hadnagy 312, a kapitány 828, az őrnagy 456, az alezredes 912, az ezredes 2832 forintot kapott, míg a lovasságnál: a zászlós 348, a hadnagy 480, a kapitány 1008, az őrnagy 528, az alezredes 984, míg az ezredes 3012 forintot keresett.³⁴ Az 1740-es évekről tudjuk még, hogy a zászlósok 336 forintot, a hadnagyok 480-at, a kapitányok 1680-at, az őrnagyok 600-at, az alezredesek 1440-et, az ezredesek 5400-at kaptak, míg a tábornokok közül a vezérőrnagyok 3950 és 4320 forintot, az altábornagyok 4770–5640-et, a tábornaszernagyok 7824-et, a lovassági tábornokok 9144-et, a tábornagyok 9900–11 304-et kaphattak szolgálataikért.³⁵

²⁴ Borovszky 1896–1914: Szatmár, 494.

²⁵ Borovszky 1896–1914: Komárom, 489.

²⁶ Borovszky 1896–1914: Komárom, 489.

²⁷ Borovszky 1896–1914: Vas, 257.

²⁸ Vö. Fallenbüchl 1994.

²⁹ Borovszky 1896–1914: Vas, 257.

³⁰ Fazekas 2014: 1147, 1150.

³¹ Fazekas 2014: 1150.

³² MNL OL A 39 MKL Acta generalia 1780. Nr. 1914.

³³ Kökényesi 2016: 66.

³⁴ Zachar 2004: 84.

³⁵ Zachar 2004: 87.

Ezekből az összegekből bizonyos természetbeni juttatásokat levontak, illetve előfordult, hogy ezenfelül is biztosítottak például lakhatási támogatást.³⁶ A tisztikar jövedelmének pontos kiszámítását azonban bizonytalanabbá teszi, hogy a zsoldot pontatlanul, általában részlegesen és késedelmesen fizették ki.³⁷

Mielőtt azonban egy katona cím- vagy birtokvásárlásra gondolhatott, előbb a hadseregben kellett feljebb jutnia a ranglétrán, ehhez pedig újra és újra meg kellett vásárolnia a soron következő tiszti fokozatot. A tiszti rangok ára 1704 és 1720 között 30 és 300, majd 40–400 forint között változott, a tábornoki diploma kiállítására pedig előbb 450 forint volt, majd az eltérő tábornoki szintek szerint 600 és 2000 forint között mozgott.³⁸ Mindezek alapján gyanítható, hogy amennyiben valaki pusztán a tiszti zsoldjára támaszkodhatott, vagyis birtoktalan nemesi családból származott, a magasabb tiszti rangot nemigen volt képes megváltani.

A tisztikar helyzetét tovább nehezítette, hogy komoly költséggel kellett számolniuk például akkor is, ha házasságot kívántak kötni. 1750-től házasságkor minden tisztnek le kellett tennie egy bizonyos összeget – kapitányként 2000 forintot, hadnagyként 1500-at, zászlósként 1000-et, őrnagyként 4000-et, alezredesként 6000-et, ezredesként 10 000-et –, amely szükség esetén özvegye ellátására szolgált.³⁹

Bár a főtiszték fizetése első megközelítésben magasnak tűnhet, a valós helyzetről sokat elárul, hogy 1771-ben Mária Terézia, látva több ezredesének és tábornokának rossz életkörülményeit, alapítványt hozott létre, amely 21 főtisztet segélyezett.⁴⁰ Vizsgálatunk szempontjából az is elgondolkoztató, hogy azon személyek számára, akik főnemesi címet szereztek, a főrendek sorába lépni már önmagában is presztízsnövekedést jelentett, de az elsődleges cél mégiscsak az lehetett, hogy főnemesi águk tovább éljen és virágozzék. Ehhez pedig utódok és megfelelő méretű birtokvagyon szükségeltetett. Ráadásul a házasságkötés, mint láthattuk, a katonák körében igen magas pluszköltségekkel járt, így egyenesági örökösről gondoskodni már a kaució lefizetése miatt is komoly nehézségekbe ütközhetett.

A 18. SZÁZADI ÚJ FŐNEMESÉK BIRTOKVAGYONA

Birtoktalanok és kisbirtokos háttérűek

A 91 fős mintából 13 személy származott elenyészően kevés birtokkal rendelkező vagy birtok nélküli családból. Közülük egy fő, Horváth Mihály a teljes sokaságot alapul véve, atipikus módon, görög kereskedőként jutott el magyar nemesi címé-

³⁶ Zachar 2004: 87.

³⁷ Deák 1989: 24.

³⁸ Zachar 2004: 86.

³⁹ Hochedlinger 1999: 174.

⁴⁰ Hochedlinger 1999: 174.

nek megszerzéséig,⁴¹ majd a bárói rangemeléséig.⁴² Élete során sikerült birtokokat is vásárolnia, illetve zálogjogon bírnia, ezekre azonban királyi birtokadományt nem nyert.⁴³ Mellette két hivatalnok is meglehetősen alacsony sorból származott. Az egyikük, Grassalkovich Antal a Nyitra vármegyei Ürményben született, elszegényedett nemesi családban,⁴⁴ de sikerült magasra emelkednie: királyi személynök, majd kamaraelnök lett.⁴⁵ A másik példa, Száraz György esetében az is elképzelhető, hogy a magyar nemesi címet csak az apja nyerte el,⁴⁶ de ő maga karrierje során királyi személynökként és kancelláriai tanácsosként jelentős vagyont gyűjtött.⁴⁷ Mindkettőjüket szokás a 18. századi feltörekvő új arisztokraták tipikus képviselőjeként említeni, ők azonban a legtöbb rangemelésben részesülő személytől eltérően nem a *bene possessionatus* rétegeből származtak, és a többieknél lényegesen nagyobb vagyont sikerült összegyűjteniük. Az úrbérrendezés korában például Grassalkovich Antalt a világi nagybirtokosok közül csak négyen – Esterházy Miklós, Károlyi Antal, Harruckern Ferenc és a modenai herceg – előzték meg birtokvagyonukkal,⁴⁸ míg a Száraz-vagyon nagy részét öröklő Rudnyánszky József ugyanekkor szintén a 10 000 hold feletti nagybirtokosok között szerepelt.⁴⁹

Az említettekén kívül a többi tíz, kevés birtokkal rendelkező személy mind katonai volt, vagyis nekik úgy kellett bejutniuk a magyar főnemeselek közé, hogy nem volt meg az az induló vagyoni és valószínűleg társadalmi tőkékük sem, amellyel tisztai karrierjüket megtámogathatták volna. A 91 felemelt személyből 32-jük életpályája kötődött a hadsereghez,⁵⁰ így különösen érdekes, hogy közel egyharmaduk a szegényebb nemesség köréből került ki. Feltételeznünk kell tehát, hogy vagyon és társadalmi presztízs híján más tényezők, például a rátermettség vagy a tehetség lehetett a rangemelés alapja, mint például a hivatalnokok esetében. Bár vizsgálatom nem mutat be olyan széles körű kontextust, amely a 18. századi professzionalizációs folyamatokról általános megállapításokat eredményezhetne, annyit azonban óvatosan leszögezhetünk, hogy – minden anyagi teher mellett is – az alacsonyabb sorból származó személyeknek nagyobb esélyük lehetett a felemelkedésre a meritokratikusabb elvek alapján jutalmazó hadseregben, mint a hivatali struktúrában.

A nem túl jelentős vagyoni háttéren túl nehéz lenne közös jellemzőket találni a katonák mintabeli tízfős csoportjában. A budai polgári származású Davidovics

⁴¹ MNL OL A 57 MKL LR 55. 715–718. Pesti polgárjogot is nyert: BFL Buda és Pest polgárai 1686–1848. <http://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/9372/?query=SZO%3D%28manduka%29> – utolsó letöltés: 2020. május 13.

⁴² MNL OL A 57 MKL LR 58. 92–101.

⁴³ Szemethy 2017: 124–125.

⁴⁴ Szluha 2002: 111. Vö. Fallenbüchl 1997: 6.

⁴⁵ Fallenbüchl 1988: 110.

⁴⁶ Nagy 1987: X. Száraz család.

⁴⁷ Fallenbüchl 1988: 108.

⁴⁸ Fónagy 2013: I. 90.

⁴⁹ Fónagy 2013: I. 91.

⁵⁰ Szemethy 2019: 75, 134.

Pál nemesi címmel feltehetően rendelkezett, bár ennek sehol sem találtam nyomát,⁵¹ Siskovics József, egy szegedi szücsmester fia,⁵² nemesi címét is maga nyerte el.⁵³ Kray Pál családja eredetileg rendelkezett valamennyi szepességi birtokkal, ezeket azonban a század elején elvesztette, s egyetlen ingatlanvagyonra a család késmárki háza volt.⁵⁴ Ketten a katonai Határőrvidékhez kötődtek: Guozdanovich Vitus családját nem tartották nyilván birtokos családként,⁵⁵ így vélhetően torniszter arisztokratának tekinthető,⁵⁶ míg Karajczay András – aki a magyar nemesi címét is magának szerezte⁵⁷ – apja kis birtokát adta el azért, hogy kapitányi rangot vehessen magának.⁵⁸

A 32 új arisztokrata katona közül a legmagasabbra Hadik András karrierje ívelt – a világi főméltóságok közé emelkedő, de birtoktalan származású Grassalkovich Antalhoz és Száraz Györgyhez hasonlóan, annak ellenére lett az Udvari Haditanács egyetlen magyar származású elnöke,⁵⁹ hogy családja nemesi armálisát katonai érdemei miatt csak az apja nyerte el.⁶⁰ Szintén kevésbé előkelő családból származott Buday Ignác, aki apjával közösen nyert nemesi armálist,⁶¹ abban az évben, amikor osztrák tartományi báró is lett,⁶² illetve egy évvel azelőtt, hogy a magyar főnemeselek közé emelkedhetett.⁶³ Két személy, Kerekes Zsigmond és Mészáros János a korábban említetteknél valamivel előkelőbb származású volt. Kerekes Zsigmond családja nem túl jelentős birtokállománnyal rendelkezett, azonban 11 testvére mellett túl sok örökségre nem számíthatott.⁶⁴ Az úrbérrendezés korában mindössze 32 holdnyi földvagyont írtak össze a nevében.⁶⁵ Mészáros János nagy múltú kunsági, ugyanakkor vagyontalan családból származott.⁶⁶

Habár a 91 személynek mindössze 14%-a származott vagyontalan családból, mégis közülük került ki a legjelentősebb katonai karriert befutó Hadik András,

⁵¹ Hirtenfeld 1857: 225.

⁵² Heka 1998: 121.

⁵³ MNL OL A 57 MKL LR 32. 147–148.

⁵⁴ Lázár 2013: 237.

⁵⁵ Kerceselich Boldizsár nem tud róla, hogy birtokos család lennének. Vö. Kerceselich 1748–1767: 549.

⁵⁶ Kaszárnya- vagy tarisznya- (torniszter) nemesnek nevezték azokat a katonatiszteket, akiknek nem volt földbirtokuk, ahova visszavonulhattak volna, így csak a kaszárnya és a (tarisznyában is elférő) ingó vagyon maradt nekik (Marczányi 1886: 11).

⁵⁷ MNL OL A 57 MKL LR 46. 385–386.

⁵⁸ Nagy 1867: 103.

⁵⁹ Nagy 1987: V. Hadik család.

⁶⁰ Bár valószínűleg ezzel csak bizonytalan nemesi származásukat kívánta megerősíteni. Vásárhelyi–Szluha 2012: II. 5.

⁶¹ MNL OL A 57 MKL LR 59. 755–758.

⁶² Frank 1967: I. 138. Ingyenesen kaphatta meg a tartományi bárói címet (ÖStA AVA Hofadelsakten. Buday Ignác. 1797. július 27. 32).

⁶³ MNL OL A 57 MKL LR 59. 758–764.

⁶⁴ Kerekesházy 1938: 6.

⁶⁵ Fónagy 2013: II. 10, 69.

⁶⁶ Hirtenfeld 1857: 465.

aki – a mintában egyedülként – nem pusztán magyar, hanem birodalmi grófi címadományban is részesült.⁶⁷

Idegen, de nem birodalmi, hanem osztrák tartományi grófi címet nyert Karajczay András is,⁶⁸ akinek karrierje kezdetén kulcsfontosságú volt az a tőke, amelyet szerény méretű atyai birtokának eladásából nyerhetett. Lázár Balázs Kray Pálról írt monográfiájában arra is felhívta a figyelmet, hogy sok katonatiszt „megrekedt” a hadnagyi szinten, mivel nem tudták kifizetni a magasabb kaptányi rang díját. Ők sok esetben kiváltak a katonai kötelékből, és megyei vagy központi kormányzerveknél igyekeztek hivatalra szert tenni.⁶⁹

A legszegényebbek közé tartozott Siskovics József, aki alacsony származása ellenére többek között II. József katonai nevelője volt,⁷⁰ míg Davidovics Pál az egyik legjelentősebb erősség, Komárom várparancsnoka lett.⁷¹ A súlyos sebesülései miatt őrnagyként nyugállományba vonult Buday Ignácon kívül⁷² mindegyik itt tárgyalt katona elérte valamelyik tábournoki rangot, így a két hivatalnokkal együtt, ha csak karrierjük végpontját nézzük, a 91 fős csoportban azok közé tartoztak, akik a legmagasabbra jutottak. Ugyanakkor láthattuk, hogy a tábournoki rang még nem feltétlenül jelentett komolyabb vagyont. Elképzelhető, hogy ők is az uralkodó alapítványának segítségére szorultak? Vajon mekkora vagyongyapodást értek el? Illetve hogyan léptek túl azokon a buktatókon, amelyek miatt a legtöbb köznemes megrekedt a vármegyei szinten?

Birtokvagyon és rangemelkedés

A továbbiakban azt járom körül, hogy a 91 személy birtokvagyonra mennyiben volt örökölt – és mennyire biztosíthatta azt a kezdő szintet, amely a *bene possessionatus* számára lehetővé tette a megyei szintű hivatalviselést –, illetve mennyiben sikerült tovább gyarapítaniuk birtokvagyonukat. Ezek után néhány konkrét eseten szemléltetem, hogy mely tényezők segíthették hozzá a feltörekvő köznemeseket a „hozott vagyoni hátrányuk” ledolgozásához, illetve egy példán keresztül a felhalmozott birtokvagyon lehetséges sorsát is bemutatom.

A már említett 13 birtoktalan vagy igen kis birtokkal rendelkező személyen túl a fennmaradó 78 főt örökségük alapján három kategóriába sorolhatjuk: 1. jelentős családi birtokállománnyal rendelkezők, akiknél azonban nehezen állapítható meg, hogy melyek a saját birtokaik; 2. a megelőző évszázadokban

⁶⁷ ÖStA AVA Reichsadelsakten. Hadik András. 1777. február 4.

⁶⁸ Frank 1972: III. 8. A grófi címéért 4000 forintot kellett volna fizetnie, de valószínűleg 1801-ig csak 1000 forintot tudott ebből teljesíteni (ÖStA AVA Hofadelsakten. Karajczay von Walle-saky. 3, 18.).

⁶⁹ Lázár 2013: 23.

⁷⁰ Heka 1998: 82.

⁷¹ Kudma–Digby: „Davidovich”. http://www.napoleon-series.org/research/biographies/Austria/AustrianGenerals/c_AustrianGeneralsD.html#D9 – utolsó letöltés: 2020. május 13. Vö. Hirtenfeld 1857: 225–227; Schmidt-Brentano 2006: 24.

⁷² Hirtenfeld 1857: 484–486.

felhalmozott birtokvagyonot öröklő személyek; 3. azok, akiknek közvetlen felmenőik voltak a nagy birtokszerzők, így vagyonuk – és megyei birtokosi társadalmi státuszuk – viszonylag új keletű volt.

Néhány esetben nehéz volt egyetlen kategóriához rendelni valakit. Kosztolányi László nevén például az úrbérrendezés korában 188 holdnyi birtokot írtak össze, míg családjával közösen 445 holdat birtokolt,⁷³ így őt az örökölt saját birtokállomány alapján a 2. kategóriába soroltam.

Az 1. kategóriába 12 személy került, vagyis velük kapcsolatban nem, vagy nem egyértelműen különíthető el, hogy a családi vagyonból mekkora volt a saját részesedésük. Ide tartozott például Dessewffy Henrik és József, illetve a szintén jelentős családból származó Barkóczy Zsigmond, valamint Almássy Ignác. Almássy családja összesen több mint 10 000 holddal rendelkezett az úrbérrendezés korában.⁷⁴

A 2. kategóriába 52 személy került. Ez az alcsoport szükségszerűen roppant vegyes, hiszen a rendelkezésre álló adatok alapján nehezen határozható meg, hogy pontosan hány holdnyi birtokkal rendelkeztek. A Babocsay család például jelentős birtokosnak számított, a földjeik közé tartozott több Pozsony vármegyei szőlő is, illetve tudjuk, hogy jelentős szarvasmarha csordákat is tartottak, amelyek szintén növelhették a család – és konkrétan Pál – vagyonát, de azt például nem tudjuk, mekkora legelővel rendelkeztek az állatok eltartásához (ha egyáltalán volt saját legelőjük).⁷⁵ Összességében azonban elmondható, hogy jellemzően a *bene possessionatus* tagjai közül kerültek ki a 2. csoportba sorolt személyek.⁷⁶

A 3. csoport 14 főt számlál. Az ő esetükben többnyire arról lehetett szó, hogy a nagy birtokszerző apa még nem érte el, hogy főnemesi címadományban részesüljön, melyet így a fiai kaptak meg. Festetics Kristóf például az ország legnagyobb birtokvagyonával rendelkező köznemeseként hunyt el,⁷⁷ a grófi címet fia, Pál nyerte el.⁷⁸ Jelentős birtokokat kapott Festetics József tábornagy is,⁷⁹ akinek két fia, Pál és Károly emelkedhetett a grófok közé.⁸⁰ Néhány esetben előfordult, hogy nagyapja vagy oldalági rokonainak karrierje miatt jutott valaki jelentős vagyonhoz, amely rangemelkedése alapjául szolgálhatott. Közé-

⁷³ Fónagy 2013: II. 1103.

⁷⁴ Fónagy 2013: I. 91.

⁷⁵ Pongrácz et al. 2008: 31.

⁷⁶ Ezt bizonyítja az is, hogy megyei karrierjüket már azelőtt megkezdték, hogy újabb birtokokat nyertek volna. Azokban az esetekben pedig, amikor nem futott be egy-egy személy jelentős karriert – például Szepessy László, Berzevicy Ferenc –, jellemzően az örökölt vagyonuk miatt egyébként is a vármegye leggazdagabb családjai közé tartoztak. Vö. Szemethy 2019.

⁷⁷ Fónagy 2013: I. 90.

⁷⁸ MNL OL A 57 MKL LR 49. 172–174.

⁷⁹ MNL OL A 57 MKL LR 40. 374–381; MNL OL A 57 MKL LR 40. 382–384; MNL OL A 57 MKL LR 40. 392–401; MNL OL A 57 MKL LR 40. 397–399; MNL OL A 57 MKL LR 41. 120–123.

⁸⁰ MNL OL A 57 MKL LR 47. 715–719.

jük tartozott Jeszenszky Antal,⁸¹ Hunyady János⁸² és Mednyánszky Antal.⁸³ Az ismertebb családok közül a Splényiek és a Majláthok is ekkor emelkedhettek a főnemesség közé.⁸⁴

Ahogy Halmos Károlytól már idéztem, a címadomány nem járt együtt a birtokadománnyal, azt az újnemeseknek maguknak külön kellett kijárniuk.⁸⁵ A teljes képet nézve elmondható, hogy birtoktalan – ha nem is feltétlenül vagyontalan – főnemesként halt meg Davidovics Pál. Neki is volt azonban annyi tőkéje, hogy kifizesse az unokaöccse felvételét a bárói diploma kedvezményezettjei közé – elkerülendő, hogy egyenesági örökös híján főnemesi ága vele kihaljon.⁸⁶ Az övén kívül még Buday Ignác és Karajczay András birtokainak sem találtam nyomát. Mindketten maguknak szerezték magyar nemesi címüket,⁸⁷ így a szegényebb nemesség között is gyökértelesen számíthattak. Buday Ignác nyugállományba vonulása után Sopronban vett házat, ahol gyermekei a városi élet aktív tagjai lettek.⁸⁸ Karajczay András vagyoni helyzetéről még ennyit se tudunk, annyi ismert, hogy gyermekei továbbvitték a katonatiszti hagyományokat, és pályájuk során magas rangig jutottak, egyik fia pedig Erdélyben települt le, és egy Kornis grófnőt vett feleségül.⁸⁹

A 91 személy közül 30-an tudtak újabb birtokokhoz jutni. Az új javakat jellemzően vásárlás útján szerezték meg, majd ha teheték, a királyi adományt vagy a birtokátruházást bevezették a Királyi Könyvekbe is, ami bár pluszköltséggel járt, leginkább ezzel biztosíthatták leszármazottjaik számára a birtok tulajdonjogát.

Azok a személyek, akik eleve jelentős vagyont örököltek, már pusztán ennek révén is elegendő birtokkal rendelkezhetek ahhoz, hogy kiemelkedjenek a vármegyei nemesség közül. Eötvös Miklós például egyáltalán nem szerzett javakat, de így is rendelkezett majd 5000 úrbéres holddal.⁹⁰ Szepessy László sem új birtokadomány kijárására, sem pedig jelentős pozíciók betöltésére nem törekedett, de így is 4798 úrbéres holdat örökölt apjától, és Borsod vármegye legtehetősebb családjának tagja volt.⁹¹ Hozzá hasonlóan kevésbé ambicionálta a közéleti pályát

⁸¹ Iványi 1991: 377–389.

⁸² MNL OL A 57 MKL LR 43. 550–554. Mivel János működéséről semmi érdemít nem sikerült kiderítenem, feltételezhető, hogy bárói címét apjának és jelentős hivatalnoki pályát befutó rokonainak köszönhette. Ezt támaszthatja alá az is, hogy sem az oklevélben említett József, sem pedig István egyetlen gyermeke sem érte meg a felnőttkort. Nagy Iván szerint János nagyapja volt az oklevélben említett alnádorként szolgáló András (Nagy 1987: V. Hunyady család).

⁸³ Fallenbüchl 1989: 50.

⁸⁴ MNL OL A 57 MKL LR 37. 342–345; MNL OL A 57 MKL LR 53. 249–258; MNL OL A 57 MKL LR 58. 179–190; MNL OL A 57 MKL LR 62. 363–372.

⁸⁵ Halmos 1995: 452.

⁸⁶ MNL OL A 57 MKL LR 55. 801–809.

⁸⁷ MNL OL A 57 MKL LR 59. 755–758; MNL OL A 57 MKL LR 46. 385–386.

⁸⁸ Slachta 1838–1840: 31.

⁸⁹ Vásárhelyi–Szluha 2012: II. 142.

⁹⁰ Fónagy 2013: II. 902.

⁹¹ Fónagy 2013: II. 1399.

Berzeviczy Ferenc, aki vélhetően a roppant tehetősnek számító indigena L'Huil-lier családból származó anyja után is számíthatott örökségre a Berzeviczy-vagyon rá eső részén túl.⁹²

A nagy birtokszerzők között – nem meglepő módon – jelentős számban találkozunk olyanokkal, akik a főnemesi címek közül a nagyobb presztízsű grófi rangra emelkedtek. A 91 személyből 63-an léptek a bárók, 28-an pedig a grófok közé, míg az új birtokszerzők közül 14-en lettek bárók és 16-an grófok.

A bárók közül a Szelepcsényi-vagyon egyik örököse, Jókay János vásárlás útján jutott több morvaországi birtokhoz.⁹³ Babocsay Pál katonai szolgálataiért jutalmul halála évében örökösei kaptak 25 000 forintnyi birtokadományt.⁹⁴ Szentiványi János Bercsényi Miklós hadsegédje volt, majd a Bercsényitől elkobzott birtokok egy részére nyert királyi adományt.⁹⁵ Szluha Ferenc több jelentős birtokot is vett, a salgói uradalmat például 30 000 forintért.⁹⁶ Szelezky Márton 1714-ben nyerte több mint 3000 úrbéri holdas birtokát.⁹⁷ Száraz György, az egyik legnagyobb birtokszerző, az 1719-ben hozzá került békési birtokaira 1731-ben nyert királyi adományt.⁹⁸ Tehetős birtokoscsaládnak számított a Patachich família is, amelyből Istvánnak egy birtokátruházás keretében sikerült megszereznie a novigradi uradalmat.⁹⁹ Orczy István jelentős részben felesége révén jutott birtokokhoz, melyek halálakor több mint 250 000 holdat tettek ki.¹⁰⁰ Vajay László a Száraz-vagyon kezelője lett, mivel feleségül vette Daróczy Katalint, az elhalt személynek özvegyét, és főként ennek köszönhetően vásárolhatott újabb birtokokat magának.¹⁰¹ Hunyady János – mint már korábban jeleztem – jelentős részben rokonainak köszönhette azt a több mint 15 000 holdas örökséget, amellyel az úrbérrendezés korában az egyik legnagyobb földbirtokosnak számított az országban.¹⁰² Rudnyánszky József szintén a Száraz-vagyon, illetve felesége, Száraz Julianna¹⁰³ jóvoltából lehetett a hatalmas, 10 000 hold feletti vagyon ura.¹⁰⁴ Kerekes Zsigmond előnyös házasságainak köszönhette gyarapodását, miként Mészáros János és Kray Pál is, akik szintén feleségük vagyona révén

⁹² Iványi 1931: 441. Vö. Szluha 2007: II. kötet.

⁹³ Schwoy 1794: 148; Pokluda 1975: 261.

⁹⁴ Marczali 1897: 7.

⁹⁵ MNL OL E 156 a. Fasc. 004. N 027. https://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc004_no027/?list=eyJxdWVyeSI6ICJzemVudGl2XHUwMGUxbnlpIn0 – utolsó letöltés: 2020. május 13.

⁹⁶ Belitzky 1972: 36.

⁹⁷ MNL OL A 57 MKL LR 30. 391–392; Fónagy 2013: I. 339, 437.

⁹⁸ MNL OL A 57 MKL LR 36. 518–519; Herczeg 1983: 94.

⁹⁹ MNL OL A 57 MKL LR 37. 372–376, Kerceselich 1748–1767: 540; MNL OL A 57 MKL LR 41. 374.

¹⁰⁰ B. Gál 2000: 68.

¹⁰¹ Fekete Nagy 1929: 48.

¹⁰² Fónagy 2013: I. 102.

¹⁰³ Vásárhelyi–Szluha 2005: I. 228. A korábban báróvá emelt Száraz György lánya (MNL OL A 57 MKL LR 36. 587–591).

¹⁰⁴ Fónagy 2013: II. 1328.

emelkedtek a birtoktalan köznemesi sorból a vagyonos réteg tagjai közé. Más kérdés, hogy Kerekes Zsigmond hogyan nyerhetett magának házastársat előbb a roppant jómódú Marczibányi családból, majd hogyan vehetett nőül két grófnőt, Tolvay Juliannát és utána Sigray Magdolnát, természetesen mindhárom esetben jelentős hozomány mellett.¹⁰⁵ Mészáros János a Csomaközy-vagyon örökösőjével, Diószeghy Máriával kötött házassága révén lett vagyonos.¹⁰⁶ Kray Pál Székesfehérváron állomásozott, ott nyerte el a tehetős családból származó Mihits Franciska kezét, akivel birtokvagyonhoz ugyan nem jutott, de annyi tőkéhez igen, amennyivel a katonai ranglétrán továbbléphetett, így sikerült megmentenie a karrierjét.¹⁰⁷ Mindhármuk után jelentős örökség maradt: Kerekes Zsigmondnak többek között Nagyszombaton volt palotája,¹⁰⁸ Mészáros János 1764 úrbéres holddal rendelkezett,¹⁰⁹ Kray Pál pedig megszerezte a 186 000 forintra értékelt topolyai uradalmat, amely évi 8000 forintos becsült jövedelmet hozott.¹¹⁰ Végül a bárók közül Horváth Mihály elsősorban kereskedőként és ehhez kapcsolódó hitelezői tevékenysége révén gyűjtött jelentős vagyont, melynek része lett több földbirtok, például a Nógrád megyei Szúcsi is.¹¹¹

A 16 gróf közül többen előbb bárói, majd grófi címet nyertek: Sztáray Imre, Gyulay Ferenc, Grassalkovich Antal, Siskovics József, Dessewffy Sámuel és Koller Ferenc. A vizsgált korszakban elsőként egy lépcsőben léphetett a grófok közé a köznemes Dessewffy József, ő azonban vélhetően örökölte birtokait, így nem ebbe a kategóriába tartozik. A második, aki egyből grófi címet kapott, a szintén

¹⁰⁵ Nagy 1987: VI. Kerekes család. Vö. Kerekesházy 1938: 6, 21, 26, 27.

¹⁰⁶ Vönház 1931: 163.

¹⁰⁷ Lázár 2013: 22.

¹⁰⁸ 1793-ban Benyovszky Emánuel gróf, aki Kerekes egyik lányát vette el, 15 000 forintért megvette Zsigmond nagyszombati palotáját (Kerekesházy 1938: 45).

¹⁰⁹ Fónagy 2013: II. 857.

¹¹⁰ Lázár 2013: 239. Nem tudni, pontosan mekkora volt a birtok mérete. Kray Pál saját jegyzetei szerint 312 jobbágytelek, illetve 1400 hold allodiális terület alkotta a topolyai uradalom (Lázár 2013: 240). Bajzik Zsolt szerint Kray Pál örökösei 1856-ban, tehát a jobbágyfelszabadítás után 7750 holdas birtokkal rendelkeztek Topolyán (Bajzik 2017: 170). Fennmaradt egy kamarai összeírás a topolyai uradalomról 1790-ből, ennek készítője, Andreas Köhler 32 217 holdnyi földet írt össze Topolya határában, valamint összesen 318,5 telket. Egy telek 32 hold szántóból és 28 hold legelőből állt (MNL OL E 156 a. Fasc. 205. No. 019). Az összeírás kapcsán Brindza Károly is említi a Kray által feljegyzett 312 telket, azonban ezt egy korábbi állapotnak tartja. Felhívja a figyelmet arra is, hogy az uradalom nem túl jó minőségű földekkel rendelkezett (Brindza 1997: 7). Fónagy Zoltán munkájában közölte a Bács-Bodrog vármegyében készült összeírást az úrbérendezés korából, és bár az itt feltüntetett települések között nem szerepelt Topolya, de kiszámítható, hogy az átlagos telekméret a vármegyében 64 hold volt (Fónagy 2013: I. 254). Mindezek alapján reális feltételezés, hogy Kray Pál 1800-ban elnyert birtokadománya idején nagyságrendileg 60 holdas jobbágytelkekkel számolhatunk, valamint hozzávetőlegesen 318,5 telekkel, így a teljes uradalom 19 110 hold lehetett, amelyhez még hozzáadhatjuk a Kray feljegyzéseiben szereplő 1400 holdat (MNL OL A 57 MKL LR 60. 164–170). Ezzel Kray Pál az egyik legnagyobb birtokosnak számíthatott az országban, hiszen az úrbérendezés korában összesen 62 olyan világi magánbirtokos volt, akinek az úrbéres földvagyonra meghaladta a 10 000 holdat (Fónagy 2013: I. 90–91).

¹¹¹ Szemethy 2017: 124.

nagy vagyonszerző Fekete György volt, majd szintén egy lépcsőben emelkedett fel Hadik András, Niczky Kristóf, Jankovich Antal, Bossányi Imre, Török József, Brunszvik Antal, Szvetics Jakab, Győry Ferenc és Majláth József is. Róluk általánosságban elmondható, hogy jelentős méretű szerzett birtokaikra a királyi adományt is sikerrel elnyerték.¹¹²

Érdeemes ezen a ponton kontextusba helyeznünk az új főrendek vagyoni helyzetét. Az említett személyek – különösen a grófok – magas rangú katonatisztek és központi kormánysszervek vezető beosztású hivatalnokai voltak. Öröklött vagyonuk mellett sikeres házasodási stratégiájuknak, anyagi javadalmazásuknak és az uralkodói kegynek köszönhetően, hogy jelentős birtokvagyonhoz jutottak, de vajon mennyire segítette elő mindez azt, hogy a korábban felemelt főnemes-séghez hasonló vagyoni szintre jussanak?

Az új elit földbirtokviszonyai az úrbérrendezés korában

Az úrbérrendezés korában a 91-ből 51 személy került be az összeírásba.¹¹³ Ez a kivételes forrásbázis lehetőséget nyújt arra, hogy elhelyezzük az újonnan felemelt főnemeseket a teljes birtokos főnemességben belül. Fónagy Zoltán kimutatásaiból láthatjuk, hogy az úrbérrendezés korában – az árvai uradalmat nem számolva – Grassalkovich Antal gróf az ötödik legnagyobb birtokos volt az országban 78 408 úrbéres holddal.¹¹⁴ Rajta kívül a 10 000 hold feletti vagyonnal rendelkező személyek között ott találjuk Festetics Pál apját, Kristófot 23 478 holddal,¹¹⁵ Csernovich Lázár gróf anyját 19 373 holddal,¹¹⁶ Niczky Kristóf grófot 15 912 holddal,¹¹⁷ Hunyady János bárót 15 013 holddal,¹¹⁸ Orczy István báró fiát, Lőrincet 14 569 holddal,¹¹⁹ Festetics Pál grófot 11 976 holddal,¹²⁰ a Száraz-örökös Rudnyánszky Józsefet 11 891 holddal¹²¹ és az Almássy családot 10 696 holddal.¹²² Nekik sikerült a legvagyonosabb magyar főnemesi családok közé bejutniuk. A napóleoni háborúk alatt a nemesi felkelés résztvevőinek vagyoni összeírása alapján tudjuk, hogy mindössze 191 fő rendelkezett legalább évi 3000 forintnyi jövedelemmel.¹²³ Ennél elméletileg önmagában Kray Pál topolyai uradalma is lényegesen többet hozott a maga 8000 forintos becsült hozamával.¹²⁴ Nem mondhatjuk tehát azt, hogy csak a 10 000 hold feletti birtokosoknak sikerült

¹¹² Szemethy 2019.

¹¹³ Az Almássy családot egynek számítottam.

¹¹⁴ Fónagy 2013: I. 90.

¹¹⁵ Fónagy 2013: I. 90.

¹¹⁶ Fónagy 2013: I. 90.

¹¹⁷ Fónagy 2013: I. 90.

¹¹⁸ Fónagy 2013: I. 91.

¹¹⁹ Fónagy 2013: I. 91.

¹²⁰ Fónagy 2013: I. 91.

¹²¹ Fónagy 2013: I. 91.

¹²² Fónagy 2013: I. 91.

¹²³ Dobszay–Fónagy 2003: 89.

¹²⁴ Lázár 2013: 239.

elég vagyont összegyűjteniük ahhoz, hogy a régebbi eredetű főrendekkel egy szintre kerüljenek, hiszen legtöbben közülük sem ebbe a kategóriába tartoztak. A világi magánbirtokosok jegyzékében az 5000–10 000 hold közötti nagybirtokosok között találjuk Dessewffy Sámuel 9254 holddal,¹²⁵ Török Józsefet 8349 holddal,¹²⁶ Fekete György 6957 holddal,¹²⁷ a Prónay testvérek anyját 6924 holddal, Gyulay Ferenc grófort 5583 holddal,¹²⁸ Meskó Jakabot 5100 holddal,¹²⁹ valamint Koller Ferenc örökölte az itt még Paluska Krisztián báró nevére 5078 holdat.¹³⁰ Ők kerültek be tehát abba a 110 főbe, akik 5000 holdnál nagyobb birtokkal rendelkeztek, így még nagybirtokosnak tekinthetők.¹³¹

Fónagy Zoltán „nagy középbirtokosnak” nevezte azokat, akik 1000 és 5000 hold közötti földbirtokkal rendelkeztek, de megjegyzi, hogy lehetne akár nagybirtokosnak is tekinteni őket, hiszen a majorsági földekkel együtt akár 10 000 hold felett is lehetett a teljes birtokvagyonuk.¹³² Közülük új arisztokrata volt: Prónay László, Szepessy László, Eötvös Miklós, Ráday Gedeon, Sztáray Mihály, a Podmaniczky család, Szeleczky Márton,¹³³ Balogh László (anyja nevére összeírva), a Dőry család, a Kállay család, Brunszvik Antal, Sigray Károly, Lengyel Gáspár (özvegy anyja nevére összeírva), Podmaniczky János,¹³⁴ Vay László, Kállay János,¹³⁵ Mészáros János („Csomaközi örökösökként” összeírva), Dőry Ferenc, Podmaniczky Sándor, a Bossányi család, Mednyánszky Antal, Forray Ignác (apja nevére összeírva), a Rudnyánszky család, Jeszenák Pál (János nevére összeírva), Dőry László, Sággy Mihály,¹³⁶ Szluha Ferenc (fia nevére összeírva), a Balogh család, a Koller örökösök és a Lengyel család.¹³⁷ Nagyjából az 1000 hold alkothatta a *bene possessionatus* nemesség elitjének az alsó határát, bár a következő – eggyel alacsonyabb – kategóriában is megtalálhatók voltak ezen nemzetségek tagjai.¹³⁸

100 és 1000 hold közötti birtokosként új arisztokrata volt Bossányi Imre,¹³⁹ Draveczy Gábor (özvegy anyja nevére),¹⁴⁰ Győry Ferenc,¹⁴¹ Babocsay Pál (a rangemelt fia), Majláth József (özvegy anyja nevére),¹⁴² Dávid Károly,¹⁴³ Splényi

¹²⁵ Fónagy 2013: I. 92.

¹²⁶ Fónagy 2013: I. 92.

¹²⁷ Fónagy 2013: I. 92.

¹²⁸ Fónagy 2013: I. 92.

¹²⁹ Fónagy 2013: I. 92.

¹³⁰ Fónagy 2013: I. 93; Szikszai 1995: 318.

¹³¹ Fónagy 2013: I. 52.

¹³² Fónagy 2013: I. 59.

¹³³ Fónagy 2013: I. 94.

¹³⁴ Fónagy 2013: I. 95.

¹³⁵ Fónagy 2013: I. 96.

¹³⁶ Fónagy 2013: I. 97.

¹³⁷ Fónagy 2013: I. 98.

¹³⁸ Fónagy 2013: I. 60.

¹³⁹ Fónagy 2013: I. 101. Családja miatt az eggyel nagyobb kategóriába soroltam be.

¹⁴⁰ Fónagy 2013: I. 101.

¹⁴¹ Fónagy 2013: I. 102.

¹⁴² Fónagy 2013: I. 106.

¹⁴³ Fónagy 2013: I. 107.

Gábor (a rangemelt fia),¹⁴⁴ Reviczky Károly,¹⁴⁵ Szvetics Jakab,¹⁴⁶ a Kosztolányi család¹⁴⁷ és Kosztolányi László.¹⁴⁸ 100 hold alatti kisbirtokosként egyedül Kerekes Zsigmond említhető,¹⁴⁹ ő azonban – mint láttuk – a későbbiekben jelentős vagyont gyűjtött.¹⁵⁰

Az úrbérrendezés korának arisztokratáira nézve Fónagy Zoltán megállapította, hogy az összes birtokos arisztokrata egyharmada volt „nagybirtokos”, és rendelkezett legalább 5000 hold tulajdonnal, szintén egyharmaduk tartozott az 1000 és 5000 hold közötti, ún. „nagy középbirtokos” kategóriába, további egyharmaduk 100 és 1000 hold közötti középbirtokos volt, míg nagyjából 10%-ot tehetett ki a kisbirtokosok 100 hold alatti kategóriája. Utóbbiakkal kapcsolatban Fónagy Zoltán arra hívja fel a figyelmet, hogy vélhetően nem „hétszilvafás grófokról van szó”, hanem olyan főnemesekről, akik még nem kapták meg teljes örökségüket.¹⁵¹ Az időbeli keresztmetszet nem teszi lehetővé, hogy a teljes 91 fős csoportot összevegyem a Fónagy Zoltán által vizsgált sokasággal, így – mint már említettem – csak 51 fővel tudtam számolni. Az így is megállapítható azonban, hogy az úrbérrendezés kapcsán előforduló új főrendek milyen arányban jelentek meg a különböző kategóriákban.

Jóllehet több személy vagyona nem az ő nevén, hanem közös családi vagyoneként szerepelt, ilyenkor is igyekeztem őket kategóriába sorolni. A nagyjából egyharmad/egyharmad/egyharmad arányhoz képest az 51 új arisztokrata közül 15-en, plusz az Almássy család tartozott a nagybirtokos kategóriába, 25-en a „nagy középbirtokosiba”, 9-en pedig a középbirtokosiba. A nagybirtokosok aránya tehát közel azonos a teljes arisztokrácia körében kimutatott egyharmaddal (itt 31%), a „nagy középbirtokosi” csoport nagyjából a fele az összeírt személyeknek (49%), ami jelentősen magasabb, míg a középbirtokosok 18%-os aránya jóval kisebb a teljes minta egyharmados arányánál. A 100 hold alatti kisbirtokos kategóriába csak egy személy, Kerekes Zsigmond tartozott, ami a maga 2% arányával szintén jelentősen eltér a teljes főnemesi kör 10%-ától.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az újonnan felemelt személyek vagyoni helyzete az úrbérrendezés korában nem volt rosszabb, mint a teljes korabeli főnemeseké, sőt az 51 személy 80%-a nagybirtokos vagy „nagy középbirtokos” volt, ami sokkal jobb arány a teljes főnemesség körében kimutatott kétharmados értéknél.

Elmondható, hogy a felemelkedő elit által mutatott kép a birtokvagyont tekintve nem statikus, hanem dinamikusan változó, hiszen a főnemesi cím érdekében a legtöbb esetben sikeres lépéseket tettek birtokvagyonuk növelésére. Ezt

¹⁴⁴ Fónagy 2013: I. 108.

¹⁴⁵ Fónagy 2013: I. 125.

¹⁴⁶ Fónagy 2013: I. 120.

¹⁴⁷ Fónagy 2013: I. 109.

¹⁴⁸ Fónagy 2013: II. 1103.

¹⁴⁹ Fónagy 2013: I. 157.

¹⁵⁰ Kerekesházy 1938: 41–43.

¹⁵¹ Fónagy 2013: 59.

pusztán az úrbérrendezés adatainak vizsgálatával szűk időbeli keresztmetszete miatt nem lehet láttatni, így szükséges más módszerhez folyamodnunk. Tanulmányom zárásaként egy konkrét eseten, a Malonyay család felemelkedésén mutatom be, hogyan biztosíthatták az új elit tagjai, hogy vagyonuk, illetve főnemesi címük ne vesszen el. Történetük azért lehet alkalmas a vagyon és a társadalmi státusz megtartására irányuló módszerek bemutatására, mert több véletlen kapcsán a Malonyayak felemelkedése gyakorlatilag végigkíséri a vizsgált időszakot, illetve több nagy vagyonszerző új arisztokratacsalád történetével is összekapcsolódik.

A Malonyay-karrier

Malonyay János 1727-ben született Szakolcán, Nyitra vármegyében.¹⁵² Bárói címét 1740-ben, tehát mindössze 13 évesen nyerte anyja, Vajay Anna testvéreivel, Vajay Istvánnal és Lászlóval együtt.¹⁵³ István életkorát nem tudjuk, de László 47 éves volt ekkor,¹⁵⁴ gyermekük pedig egyiküknek sem élt a rangemelés időpontjában, vélhetően ezért vétették fel az oklevélre unokaöccsük nevét is. Vajay István néhány évvel később meghalt,¹⁵⁵ László azonban 1772-ig élt,¹⁵⁶ és gyarapította azt a Vajay-vagyont, amelynek halála után Malonyay János lett az örököse. Vajay László szerencsés házasságot kötött, elvette a nagy birtokszerző Száraz György özvegyét, Daróczy Katalint, aki pár évvel később, 1743-ban elhalálozott.¹⁵⁷ (1. kép) Ezek után a Száraz gyermekek nagykorúságáig Vajay László gazdálkodhatott a Száraz-vagyonnal, illetve elhunyt felesége vagyonának egy részével, amelyből megvette például a Baja környéki birtokait.¹⁵⁸

Száraz Györgynek két fia született, akik örökösei lehetek volna, azonban Tamás ön- és közveszélyes szellemi fogyatékos volt,¹⁵⁹ Antal pedig közelebbről nem ismert testi hibája miatt kolostorba vonult.¹⁶⁰ Vajaynak tehát csak Száraz György négy lányával, illetve a férjekkel, két szintén ekkor felemelt új arisztokratával, Újváry Lászlóval és Rudnyánszky Józseffel kellett számolnia a Száraz-vagyon feletti fennhatóság megszerzése és megtartása kapcsán.¹⁶¹ Vajay László halála után vagyon a unokaöccsére, Malonyay Jánosra szállt. A Malonyay csa-

¹⁵² Vásárhelyi–Szluha 2012: II. 295.

¹⁵³ HHStA Obristkammereramt Ahnenproben M Nr. 29. Malonyay János.

¹⁵⁴ Fallenbüchl 1992: 317.

¹⁵⁵ Nagy 1987: XII. Vajay család. Feleségét 1745. január 14-én már özvegyként említik (MNL OL MKL A 57 LR 40. 4).

¹⁵⁶ Fallenbüchl 1994: 102.

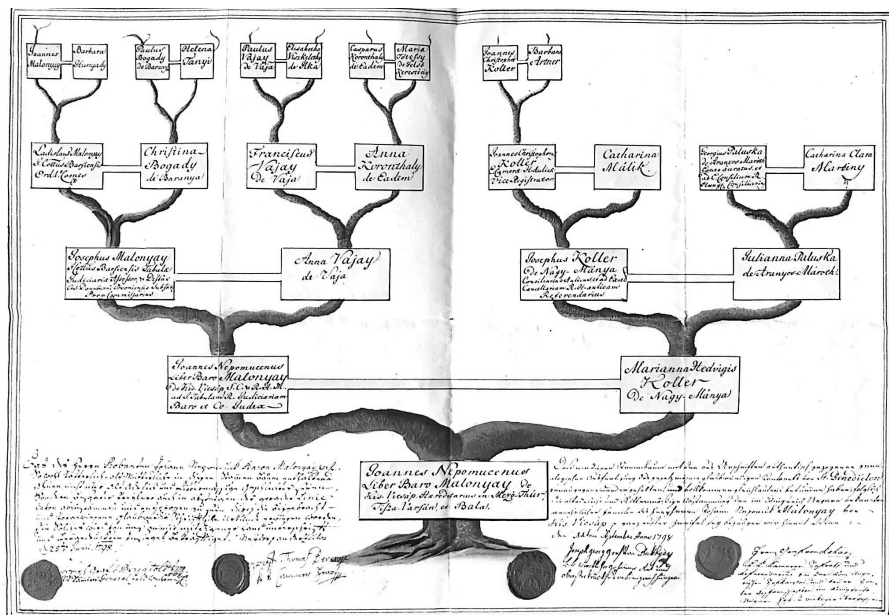
¹⁵⁷ Vásárhelyi–Szluha 2005: I. 228. Száraz György 1733-ban halt meg (Gesztí 1972: 57).

¹⁵⁸ Fekete Nagy 1933: 44.

¹⁵⁹ Gesztí 1972: 57.

¹⁶⁰ Gesztí 1972: 57.

¹⁶¹ A Száraz-vagyon nagy részét Rudnyánszky József örökölte (Gesztí 1972: 57), Száraz György özvegye, Daróczy Katalin gazdag hozománnyal látta el Újváry Lászlót és Száraz Erzsébetet (Gesztí 1963: 43). Vö. MNL OL P 590 Rudnyánszky család levéltára, 6. 52. Fasc. 1. tétel: 582. 1739. április 10.

1. kép. Ifj. Malonyay János öspróbájához csatolt családfa

Forrás: HHStA Obristkammereramt Ahnenproben M Nr. 29. Malonyay János.

lád anyagi gyarapodását tovább erősítette, hogy János feleségül vette a szintén új főrendnek számító gróf Koller Ferenc személynek testvérét, Hedviget, akitől egy fia született, János.¹⁶²

Miután Koller Ferenc anyja után megörökölte a Paluska család vagyonát, majd hivatali karrierjének köszönhetően tovább növelte birtokállományát, élete alkonyán, Ferenc nevű fia korai halála után nem volt kire hagyania hatalmas vagyonát.¹⁶³ Testvére, Ignác egyházi pályára lépett, és veszprémi püspökként teljesített szolgálatot,¹⁶⁴ így Koller örökbe fogadta unokaöccsét, ifjabb Malonyay Jánost, aki a Malonyayak birtokai mellett megörökölte a Vajayak fekvőjóságait, illetve áttételesen a Száraz és a Daróczy család vagyonát is, most pedig a teljes Koller-vagyon – benne a Paluska-örökséggel – is rá szállt.¹⁶⁵

A Malonyay család szerencsés házasságkötései, illetve a rokon családok gyermektelensége miatt gyakorlatilag úgy léphetett a főnemesség soraiba, illetve úgy válhatott jelentős birtokvagyon tulajdonosává, hogy tagjainak erre komolyabb összegeket nem kellett áldozniuk, jelentős hivatalnoki vagy katonai kariert nem kellett bejárniuk. Esetük egyedinek hathat, ugyanakkor annyiban mégis tipikusnak tekinthető, hogy más újonnan felemelt személyek is a Malonyayak roko-

¹⁶² HHStA Obristkammereramt Ahnenproben M Nr. 29. Malonyay János.

¹⁶³ MNL OL MKL A 57 LR 45. 93–102.

¹⁶⁴ MNL OL MKL A 57 LR 45. 329–330. Vö. MNL OL MKL A 39 Acta generalia 1772. Nr. 873; Szluha 2003: I. 618.

¹⁶⁵ Fekete Nagy 1929: 46.

naihoz – Vajay Istvánhoz és Lászlóhoz, Koller Ferenchez – hasonlóan próbálták megmenteni főnemesi águkat a kihalástól, vagyonukat pedig attól, hogy visszaszálljon a koronára.¹⁶⁶

* * *

Tanulmányomban arra tettem kísérletet, hogy bemutassam a 18. századi új elit vagyoni helyzetét. Mind a hivatalnoki, mind pedig a katonai pályát befutó személyeknek reális esélyük volt arra, hogy akár jelentős örökölt vagyon nélkül is magasra ívelő karriert és tekintélyes birtokvagyonot gyűjtsenek össze.¹⁶⁷ Összességében elmondható, hogy a 18. századi magyarországi főnemesség új tagjai jellemzően a megyei nemesség szűk birtokos rétegéből származtak, az arisztokraták közé lépve pedig a korábban felemelt családok tagjaihoz hasonló, illetve talán egy árnyalattal jobb arányban tudtak megfelelő anyagi hátteret biztosítani főúri életformájukhoz. Így a Halmos Károly által is említett „feladatot” teljesítették, vagyis a szükség esetén megszerzendő birtokadományt sikerrel megszerezték maguknak. Jól kirajzolódik a bárók és grófok közötti különbség is, hiszen a grófok szinte minden esetben vagy jelentős birtokokat örököltek (Festeticsek, Csernovich Lázár) vagy pedig jelentős királyi birtokadományokban részesültek. A Malonyay-vagyon zárásként bemutatott gyarapodásával igyekeztem érzékeltetni, hogy az ambíció, a tehetség és a kapcsolati tőke mellett egy frissen felemelt főnemesi család tartós fennmaradása sokszor a szerencsén vagy épp a balszerencsén is legalább annyira múlhatott, mint a tudatos birtokgyarapításon és hivatali előmenetelen.

FORRÁSOK

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

Buda és Pest polgárai, 1686–1848.

<http://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/9372/?query=SZO%3D%28-manduka%29> – utolsó letöltés: 2020. június 25.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

Magyar Kancelláriai Levéltár (MKL)

A 35 Conceptus Expeditionum.

A 39 Acta generalia.

A 57 Királyi Könyvek (LR).

Magyar Kamara

E 156 Urbaria et conscriptiones.

Családi levéltárak

P 590 Rudnyánszky család levéltára.

¹⁶⁶ Vö. Siskovics József, Benyovszky Móric, Davidovics Pál esetével.

¹⁶⁷ Vö. Hadik András, Grassalkovich Antal, Száraz György, Davidovics Pál, Kerekes Zsigmond, Kray Pál.

Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA)

Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA)

Adelsarchiv, Hofadelsakten.

Adelsarchiv, Reichsadelsakten.

Haus-, Hof und Staatsarchiv (HHStA)

Oberstkämmereramt Ahnenproben.

Kudma, Leopold – Smith, Digby: *Biographical Dictionary of all Austrian Generals during the French Revolutionary and Napoleonic Wars 1792–1815*. (The Napoleon Series)

„Davidovich”. http://www.napoleon-series.org/research/biographies/Austria/AustrianGenerals/c_AustrianGeneralsD.html#D9 – utolsó letöltés: 2020. június 25.

Balthasari Adami Kerceselich: *Annuae 1748–1767. Proemio de vita operibusque scriptoris praemisso*. (Digessit Tade Smičiklas.) (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 30). Zagreb, 1091.

Slachta 1838–1840: „...kacérkodni fogok vele”. *Slachta Etelka soproni úrileány naplója 1838–1840 I.* (Közreadja: Katona Csaba.) Mediawave Alapítvány, Győr, 2014.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Acsády Ignác 1944: *A magyar jobbágyság története*. Faragó Imre nyomdája, Budapest.

Bajzik Zsolt 2017: Az ikervári kastély története II. *Vasi Szemle* (71.) 2. 168–182.

Barta János 1984: *A kétfejű sas árnyékában*. (Magyar história.) Gondolat, Budapest.

Barta János 2000: *A tizennyolcadik század története*. (Magyar századok.) Pannonica, Budapest.

Belitzky János 1972: Salgótarján története a feudalizmus korában. In: Szabó Béla (szerk.): *Salgótarján története*. Salgótarján Városi Bizottság, Salgótarján, 23–70.

B. Gál Edit 2000: Az Orczy-bárók. Család és birtoklástörténeti vázlat. In: *Agria – Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis Agria* 36. Dobó István Vármúzeum, Eger, 63–100.

Bogdán István 1990: *Magyarországi hossz- és földmértékek*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai 4.) MOL, Budapest.

Borovszky Samu (főszerk.) 1896–1914: *Magyarország vármegyéi és városai*. Akadémiai, Budapest. <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/> – utolsó letöltés: 2020. május 13.

Brindza Károly 1997: Topolyai kamarai falu leírása 1790-ben. *Bácsország* (3.) 1. 7.

Deák István 1989: A zsoldtalanságtól a nyomorúságos zsoldig. In: Hajdú Tibor (szerk.): *„A magyar katonatiszt” 1848–1945* (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 5.) MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 21–40.

Dobszay Tamás – Fónagy Zoltán 2003: A rendi társadalom utolsó évtizedei. In: Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Osiris, Budapest, 57–124.

Fallenbüchl Zoltán 1984–1985: Mária Terézia magyar dikasztériális tanácsosai 1740–1780. In: Kovács Ilona (szerk.): *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*. OSZK, Budapest, 283–334.

Fallenbüchl Zoltán 1988: *Magyarország fömúltóságai*. Maecenas, Budapest.

- Fallenbüchl Zoltán 1989: *Mária Terézia magyar hivatalnokai*. (Történeti statisztikai füzetek 10.) KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, Budapest.
- Fallenbüchl Zoltán 1994: *Magyarország főispánjai 1526–1848*. Argumentum, Budapest.
- Fallenbüchl Zoltán 1997: *Grassalkovich Antal – Hivatalnok és főnemes a XVIII. században*. (Gödöllői múzeumi füzetek 2.) Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő.
- Fazekas István 2014: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században. Hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. *Századok* (148.) 5. 1131–1156.
- Fekete Nagy Antal 1929: A báró Malonyay család levéltára. *Levéltári Közlemények* (7.) 1–2. 45–54.
- Fekete Nagy Antal 1933: A báró Rudnyánszky család levéltára. *Levéltári Közlemények* (11.) 1–2. 20–21.
- Fónagy Zoltán 2013: *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában*. I–II. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Frank, Karl Friedrich von 1967–1974: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Erblande bis 1823*. 1–5. Selbstverlag, Schloss Senftenegg.
- Fülöp Éva 1992: A két Galla és Bánhida az újjászerveződő tatai uradalomban a XVIII. század derekán. In: Somorjai József (szerk.): *Az elődtelepülések és Tatabánya város története. Tatabánya 45 éve város. Tatabánya várossá nyilvánításának 45. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencia előadásainak anyaga*. (Tudományos füzetek 7.) Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Tata, 47–58.
- Geszi Eszter 1972: A nagytényi kastély története. In: *Magyar Műemlékvédelem 1969–1970*. (Országos Műemléki Felügyelőség kiadványai 6.) Akadémiai, Budapest, 53–61.
- Grünwald Béla 1910: *A régi Magyarország 1711–1825*. Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest.
- H. Balázs Éva 1989: A felvilágosult abszolutizmus Habsburg variánsa. In: Ember Győző – Heckenast Gusztáv (főszerk.): *Magyarország története*. 4/3. Akadémiai, Budapest, 831–929.
- Halmos Károly 1995: Rangemelések a Habsburg Monarchiában. In: Á. Varga László (szerk.): *Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 65 éves Bácskai Vera tiszteletére*. (Rendi társadalom – polgári társadalom, Supplementum.) Csokonai, Debrecen, 445–481.
- Heka László 1998: A bunyevácok (dalmaták) Szeged életében. In: Blazovich László (szerk.): *Tanulmányok Csongrád megye történetéből* 26. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 63–184.
- Herczeg Mihály 1983: Adalékok a nagy és középbirtok területi változásaihoz a századfordulótól a felszabadulásig Orosházán és környékén. *Levéltári Szemle* (33.) 1–3. 93–128.
- Hirtenfeld, Jaromir 1857: *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder*. I. Wien.
- Hochedlinger, Michael 1999: Mars Ennobled. The Ascent of the Military and the Creation of a Military Nobility in Mid-Eighteenth-Century Austria. *German History* (17.) 2. 141–176.

- Iványi Béla 1931: *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára*. A gr. Teleki család gyömrői ága, Szeged.
- Iványi Emma 1991: *Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége 1681–1713*. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 10.) Akadémiai, Budapest.
- Kerekesházy József 1938: Egy régi magyar generális és kora. *Hadtörténelmi Közlemények* (39.) 3–4. Különlenyomat.
- Kósa László 2001: „*Hét szilvafa árnyékában*”. Osiris, Budapest.
- Kökényesi Zsolt 2016: *A magyar arisztokraták integrációja a bécsi udvarba 1711 és 1765 között*. (PhD-disszertáció.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- Lázár Balázs 2013: *Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornok katonai pályája*. HM Hadtörténelmi intézet és Múzeum, Budapest.
- Marczali Henrik 1897: Magyar birtokviszonyok 1711–1740. *Budapesti Szemle* (92.) 250. 1–25.
- Marcziányi György 1886: *Nemesség*. Franklin-Társulat, Budapest.
- Nagy Iván 1867: Magyar hadvezérek az osztrák hadseregben. 26. Gróf Karacsay András. *Vasárnapi Ujság* 1867. március 3. (14.) 9. 103.
- Nagy Iván 1987: *Magyarország családai*. Reprint. Budapest. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarország-csaladai-1/> – utolsó letöltés: 2020. május 13.
- Nedeczky Gáspár 1891: *A Nedeczky család*. Hunyadi Mátyás-Intézet, Budapest.
- Orosz Ernő 1906: *Heves- és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai*. Egri Nyomda-Részvénytársaság, Eger.
- Pokluda, Zdenek 1975: Magyarországi nemesek földbirtoklása Cseh- és Morvaországban a XV–XX. században. *Levéltári Közlemények* (46.) 2. 235–277.
- Pongrácz, Denis et al. 2008: *Pozsony vármegye nemes családjai*. (Ford. Kövesdi Gergely.) Méry Ratio, [Somorja].
- Poór János 2009: *Megbékélés és újjáépítés. 1711–1790*. Kossuth, Budapest.
- R. Várkonyi Ágnes 1989: A társadalom a 17–18. század fordulóján. In: Ember Győző – Heckenast Gusztáv (főszerk.): *Magyarország története*. 4/1. Akadémiai, Budapest, 125–156.
- Schmidt-Brentano, Antonio 2006: *Kaiserliche und k.k. Generale 1618–1815*. Österreichisches Staatsarchiv, Wien.
- Schwoy, Franz Joseph 1794: *Topographie vom Markgraftum Mähren*. Joseph Hraschanky Hofbuchdrucker, Wien.
- Szemethy Tamás 2017: Hogyan lett Michael Mandukából báró Horváth Mihály? Egy 18. századi görög kereskedő a magyarországi új arisztokraták között. *Aetas* (32.) 4. 111–132.
- Szemethy Tamás 2019: *A magyarországi új arisztokraták társadalmi helyzete 1711-től 1799-ig*. (PhD-disszertáció.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- Szijártó M. István 1992: Rokonok és mérföldek. A Somogy megyei köznemesség társadalmi kapcsolatainak térbelisége a 18. században. In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 23*. Somogy Megyei Levéltár, Kaposvár, 29–46.
- Szijártó M. István 2010: *Diéta. A magyar rendek és az országgyűlés, 1708–1792*. 2. kiad. Balaton Akadémia, Keszthely.

- Szikszai Mihály 1995: Jász-Nagykun-Szolnok megyére vonatkozó regeszták Illéssy János hagyatékából. In: Zádorné Zsoldos Mária (szerk.): *Zounuk 10. A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve*. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, Szolnok, 285–322.
- Szluha Márton 2002: *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*. Heraldika, Budapest.
- Szluha Márton 2003: *Nyitra vármegye nemes családjai*. I–II. Heraldika, Budapest.
- Szluha Márton 2007: *Felvidéki nemes családok*. I–II. Heraldika, Budapest.
- Ulrich Attila 2008: Egy nemesi karrier a XVIII. század elején. A birtokszerző „üzletember”, jóbaházi Döry László. In: *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve 50*. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza, 445–455.
- Vásárhelyi Miklós – Szluha Márton 2005–2013: *Magyar császári és királyi kamarások ősfái 1740–1918*. I–III. Heraldika, Budapest.
- Vonház István 1931: *A szatmármegyei német telepítés*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Nyomda és Kiadó Rt., Pécs.
- Vörös Károly 1989: A társadalmi fejlődés fő vonalai. In: Ember Győző – Heckenast Gusztáv (főszerk.): *Magyarország története*. 4/1. Akadémiai, Budapest, 680–681.
- Weis István 1930: *A mai magyar társadalom*. Magyar Szemle Társaság, Budapest.
- Wellmann Imre 1941: Az udvari ember. In: Domanovszky Sándor et al.: *Magyar művelődéstörténet 4*. Budapest. <https://mek.oszk.hu/09100/09175/html/63.html> – utolsó letöltés: 2020. május 12.
- Zachar József 2004: *Habsburg-uralom, állandó hadsereg és magyarság 1683–1792*. Zrínyi, Budapest.